

ovom društvu koji su donekle zamagljeni. Jasna osuda tzv. »graničnog morala«, inzistiranje na važnosti etičkog odgoja, problem odnosa individualne i društvene etike, problem solidarnosti, potreba pojašnjavanja pojmova kojima se služimo, sve su to pokušaji da se uspostavi neki red, neka jasna ljestvica prioriteta koji bi trebali biti ostvareni postupno, imajući u vidu čak i kronologiju. Ne možemo svim silama srljati u visoki standard ako prije ne poradimo na odgoju za etičko ponašanje. Ne možemo očekivati eliminaciju »grijeha struktura« ako ne poradimo na stvaranju individualne etičnosti. Nije moguće stvoriti socijalni mir ako prije ne profunkcionira društvena solidarnost. Ne možemo se usuglasiti oko nekog etičkog minimuma ponašanja i djelovanja ako se prije ne složimo oko nekih temeljnih pojmova kao što su etika, pravednost, politika, socijalnost, itd. Važni su stoga pokušaji autora da probleme kao što su nezaposlenost sagledava ne samo kao gospodarske, nego prvenstveno kao socijalne probleme.

Drugi dio knjige razmatra problematiku vjernika laika u novim unutarcrkvenim i društvenim odnosima: Pitanje laikata u Hrvatskoj u posljednja tri desetljeća, Odnos prezbitera i vjernika laika, Vjernik laik i politika.

Ova dva dijela ne mogu se promatrati odijeljeno, jer mi, na kraju krajeva, svekolički angažman Crkve na planu društvenih odnosa gledamo kroz prizmu laikata. Možda nije pretjerano ustvrditi da je problematika u drugom dijelu knjige preduvjet da se efikasno ostvari ono rečeno u prvom dijelu.

Kao odgovor na mnoge primjedbe upućene u zadnje vrijeme na račun Crkve da je predugo šutjela, da je premalo djelovala putem laika, dovoljno je pročitati članak »Pitanje laikata u Hrvatskoj u posljednja tri desetljeća«. Ovdje autor nastoji pronaći one silnice u hrvatskom društvu i Cr-

kvi koje mogu pomoći u sveopćoj demokratizaciji. To je onaj »humus« koji već postoji i na kojem je moguće graditi laički angažman. Valja ga prepoznati i, što je još važnije, vrednovati.

U trećem dijelu knjige autor pokušava stvoriti okvire u kojima je moguće govoriti o autentičnim kršćanskim zajednicama, imajući u vidu da smo suočeni s navalom mnogih novih zajednica čiji identitet nije uvijek jasan, te na kraju donosi pokušaj primjene svega toga na temi dužnosti kršćanina u zaštiti čovjekove okoline.

Vrijednost ove knjige sastoji se i u nečemu ne manje važnom. Naime, ona upozorava na bitne točke u socijalnim dokumentima u svezi mnogih pitanja. U današnje vrijeme kada se moderni čovjek, pa i vjernik-laik, teško odlučuje na čitanje opsežnih crkvenih socijalnih dokumenata, a još teže opširnih komentara, ovakvo sažimanje crkvenog nauka efikasan je način popularizacije socijalnog nauka. Nije nam odmet spomenuti i opsežnu pomoćnu literaturu, pogotovo onu na hrvatskom jeziku, koja, sabrana ovako na jednom mjestu, predstavlja sama za sebe veliku vrijednost.

Josip Grbac

ADOLF POLEGUBIĆ, *Laici u Crkvi i društvu u Hrvatskoj od 1900. Njihova duhovnost, crkvena i društvena pozicija i njihove institucije na temelju prosudbe Drugoga vatikanskog sabora*, Biblioteka Ravnokotarski Cvit, urednik i nakladnik dr. fra Stipe Nimac, Lepuri 1999., 119 str.

Iako suvremeni crkveni nauk, posebice nakon Drugog vatikanskog sabora, polazi sa stajališta kako se Crkva ne nalazi i ne djeluje negdje izvan ovoga svijeta

u kojem živimo, nego upravo u njemu, i da je ne čine neka izvanzemaljska, nadnaravna bića, nego konkretni živi ljudi sa svim svojim dobrim i lošim osobinama, ipak, mora se priznati, teško probija koncilski ideja o neizbježnosti snažnijeg i odgovornijeg sudjelovanja vjernika laika u radu i poslanju Crkve, odnosno teško se probija koncilsko stajalište »da je kršćanska zajednica kao cjelina glavni navjestitelj i glavni odgojitelj u vjeri« te da su svi njeni članovi – biskupi, svećenici, redovnici, redovnice i vjernici laici – pozvani da »u jedinstvu poslanja i različitosti službi« navješćuju Evanđelje i odgajaju u vjeri. Stoga, ponovno otkrivanje laika, što danas nije samo teološki neizbježno, nego se sa stajališta pastoralne djelotvornosti Crkve ne može ni izbjeći (Paul M. Zulehner), spada u najviša dostignuća Drugog vatikanskog sabora, prema kojemu postoji – na temelju ponovnog rođenja u Isusu Kristu – istinska jednakost dostojanstva i poziva svih (*Lumen gentium*, 32, CIC kan. 208).

Naslov knjige Adolfa Polegubića *Laici u Crkvi i društvu u Hrvatskoj od 1900. Njihova duhovnost, crkvena i društvena pozicija i njihove institucije na temelju prosudbe Drugoga vatikanskog sabora* jest zapravo naslov njegove opsežne doktorske disertacije na njemačkom jeziku »*Laien in der Kirche und Gesellschaft Kroatiens seit 1900. Ihre Spiritualität, ihre kirchliche und gesellschaftliche Position und ihre Institutionen auf dem Prüfstand des Zweiten Vatikanischen Konzils*« obranjene u skupini pastoralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Beču 1997. Glavni urednik Biblioteke Ravnokotarski Cvit, neumorni dalmatinski franjevac i promicatelj pastoralne teologije dr. fra Stipe Nimac, želio je objavljivanjem 6. dijela doktorata *Laici u Crkvi i društvu u Hrvatskoj – najnoviji razvojni pravci od 1992.* ponuditi hrvatskoj javnosti ne samo po-

moćnu pastoralnu literaturu koja će poslužiti kao pomoć u stvaranju svijesti i mentaliteta u Crkvi među Hrvatima i u hrvatskom društvu o vrijednosti te kršćanske, laičke zajednice, nego i ukazati na činjenicu da je dr. Polegubić prvi hrvatski laik uopće koji je doktorirao na temu laikata, iako je od II. vatikanskog sabora prošlo više od 30 godina. Knjiga dr. Polegubića predstavlja prvi pokušaj sustavne obradbe novije povijesti laičkih organizacija u Crkvi među Hrvatima i hrvatskom društvu.

Urednik nam, već nakon svoje *Uvodne riječi, te Predgovora* (na njemačkom i hrvatskom jeziku) kojeg je uz objavljivanje ovog izvatka teze napisao poznati pastoralni teolog Paul M. Zulehner i *Uvoda* samog autora, donosi *Cjeloviti sadržaj disertacije*, što će moći dobro poslužiti onima koji se budu željeli još dublje pozabaviti ovom problematikom. Na kraju knjige je zaključak na hrvatskom i njemačkom jeziku, zatim znanstveni aparat kojim se autor služio pri izradi disertacije te popis korištene literature (264 bibliografskih jedinica na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku) i kratka autorova biografija, gdje čitamo da Adolf Polegubić (Šibenik, 1962.) nakon završene Franjevačke klasične gimnazije u Sinju, studija teologije na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj i Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, te pohađanje magisterija na istom fakultetu, danas sa svojom obitelji živi u Zagrebu i radi kao redakcijski novinar katoličkog tjednika »Glas koncila«.

Autor nas već na početku 6. dijela doktorata *Laici u Crkvi i društvu u Hrvatskoj – najnoviji razvojni pravci od 1992.* upozna je sa stvarnim stanjem laikata i laičkih organizacija u Hrvatskoj, napominjući kako su u ovom stoljeću u Hr-

vatskoj održana samo dva skupa katoličkih laika – prvi, od 3.–5. rujna 1900. u Zagrebu i drugi, slovensko-hrvatski skup u Ljubljani od 24.–27. kolovoza 1913. Trebalo je proći gotovo 80 godina da bi se održao treći u Zagrebu od 16. do 18. listopada 1992. pod motom »Obnoviti lice zemlje«, koji je, uz to, bio i prvi skup hrvatskih laika održan nakon Drugog svjetskog rata. Temeljno polazište ovoga skupa koji se pozabavio odnosom cjelokupne Crkve prema novim društvenim prilikama, ulogom i mjestom vjernika laika u obnovi domovine, s obitelji u krizi, moralnom i duhovnom obnovom, vjerničkim društvima, mladima, odnosom prema medijima i sl., bila je pobudnica Pape Ivana Pavla II. »Christifideles Laici« u kojoj Papa na poseban način pristupa evangelizaciji u suvremenim uvjetima, kako bi Crkva mogla ući u novo povijesno razdoblje svoga misionarskog dinamizma.

Autor ističe kako su na ovom skupu, kojeg je otvorio uzoriti kardinal Franjo Kuharić, govorili poznati katolički teolozi. Tako je npr. Josip Balaban na temelju *Christifideles laici* govorio o vjerniku laiku u pokoncilskoj Crkvi dok je o ulozi laika u mjesnoj Crkvi govorio teolog Bono Zvonimir Šagi naglašujući važnost vjernika laika u životu mjesne Crkve. O istoj su temi govorili i sami laici koji su sudjelovali sa svojim predavanjima. U tom kontekstu Anđelko Lončar ističe značenje obitelji kao Crkve u malom, Luka Štilinović župnu zajednicu kao posebno mjesto laičkog apostolata, Lujza Milodanović ulogu vjernika laika u katehizaciji, dok su o ulozi laika u društvu govorili Stella Tamhina »Laik – Svetost u svijetu«, Zvezdana Znidarčić-Begović »Obitelj – prvo mjesto društvenog zalaganja«, te Miroslav Jelić o odgovornosti i solidarnosti a Krešimir Sever o radu i sindikatima u modernom svijetu. Autor ističe kako je Željko Mardešić na tom skupu posvetio posebnu pozornost no-

vom vjerničkom okupljanju, ne zaboravljajući spomenuti ni doprinos Lava Znidarčića i njegov pregled katoličkih svjetovnih organizacija u Hrvatskoj do konca II. svjetskog rata.

Autor naglašuje kako se na skupu iskristaliziralo shvaćanje kako je u Hrvatskoj potrebno izvršiti duhovnu obnovu jer je komunizam na ovim prostorima ostavio duboke tragove na moralnom i odgojnom području, te bi i laici trebali u tom segmentu dati svoj doprinos. Međutim, da bi se to uopće ostvarilo potrebno je napraviti i neke pomake u odnosu kler – laici. Već u sljedećem poglavlju autor se stoga hrabro osvrće na postojeće probleme suradnje laika i klera, ne samo u svijetu, nego ponajprije u Hrvatskoj, gdje je taj problem, zbog dosta drugih razloga, još izraženiji, naglašavajući pri tom kako to nije samo teološki nego i društveni problem. Autor pri tom navodi iskaz jednoga od sudionika »Što se tiče suradnje, često osjećam kako se s našim klerom samo susrećemo, a zapravo ne živimo zajedništvo« i naglašuje kako će na tom području trebati u najskorije vrijeme graditi mostove povjerenja i uzajamnog uvažavanja.

Polegubić ističe kako u Crkvi u Hrvatskoj postoje samo vjernička privatna društva koja pokreću i osnivaju vjernici – klerici i laici i nadležna im crkvena vlast mora potvrditi pravila djelovanja, dok javna društva koja osniva i usmjerava nadležna crkvena vlast (kao što je npr. Katolička akcija na Zapadu) u Hrvatskoj još službeno ne postoje. Stoga autor u drugom dijelu ovoga poglavlja pojedinačno govori o obnovljenim i novostvo-renim laičkim društvima u Hrvatskoj, napominjući kako su se na već naznačenom zboru laika u Zagrebu predstavila 22 vjernička privatna društva. On ih razvrstava u nekoliko skupina: a) Karitativne organi-

zacije: *Hrvatski Caritas, Caritas Zagrebačke nadbiskupije, Kap dobrote* b) Staleške organizacije: *Udruga intelektualaca Pax Romana (ICMICA-MIIC), Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih djelatnika,* c) Organizacija za mlade: *Pomak – Pokret mladih katolika,* d) Opće organizacije: *Hrvatski katolički zbor »MI«, Križarska organizacija, Hrvatsko vjerničko društvo »Branimir«,* d) Humanitarno-društvena organizacija: *Hrvatski pokret za život i obitelj,* e) Duhovno odgojne organizacije: *Apostolat molitve, Djelo Marijino (Pokret fokolara), Franjevački svjetovni red, Franjevačka mladež, Mali tečaj – Kursiljo, Hrvatska zajednica bračnih susreta (Marriage Encounter), Marijina legija, Neokatekumenski put, Zajednica kršćanskog života, Molitvena zajednica »MiR«,* zatim f) Posebne organizacije: *Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima,* te na kraju g) Svjetovni instituti: *Svjetovna ustanova »Suradnice Krista Kralja«, Svjetovni institut misionarki Kristova kraljevstva, Mala obitelj Bezgrešnog Srca Marijina i Svjetovni institut papinskog prava: Mala franjevačka obitelj.*

Nakon ovako sustavnog nabranja i predstavljanja vjerničkih privatnih organizacija autor nam u daljnjem tekstu iznosi kriterije Drugoga vatikanskog sabora za prosudbu laičkih organizacija dijeleći ih na a) kriterij svjesnosti po sakramentu krštenja, b) kriterij unutarcrkvenog apostolata, c) kriterij osposobljenosti za apostolat u svijetu, d) kriterij služiteljskog usmjerenja te e) kriterij teološke nadgradnje laika. Na temelju ovih kriterija Drugoga vatikanskog sabora za prosudbu laičkih organizacija autor govori o ispravnosti djelovanja nekih laičkih organizacija u Hrvatskoj, te u tom kontekstu govori o *Hrvatskom katoličkom zboru »MI« i Molitvenoj zajednici »MiR«.*

Da bi prikazao kako izgleda život i djelovanje kršćanskih laika u praksi, autor

na kraju prezentira primjer djelovanja laika u župi sv. Marka Križevčanina u Zagrebu, ističući goleme napore mjesnoga župnika oko pronalaženja modela suradnje s velikim brojem angažiranih laika kao i pronalaženja modela laičkog apostolata.

Na kraju možemo kazati da ova knjiga Adolfa Polegubića predstavlja uistinu jedno veliko otkriće dosta godina skrivanog i zataškavanog problema laikata u Katoličkoj Crkvi s posebnim osvrtom na odnos prema problemu laikata u Republici Hrvatskoj. Knjiga zapravo želi na temelju smjernica II. vatikanskog sabora te pobudnice pape Ivana Pavla II. »Christifideles Laici« još jedanput ukazati na potrebu, ali i mogućnosti laičkog pastoralu u Crkvi u Hrvata. Držim stoga opravdanim ovaj samo mali djelić velikog rada preporučiti svima koji pokušavaju, kako u Crkvi, tako i u društvu uopće, pronalaziti načine što plodonosnije suradnje u provedbi i izvršenju duhovne obnove hrvatskog društva.

Ivan Markešić

JOHANNES MICHAEL
SCHARRER, Norm und Naturrecht
verstehen. Eine Studie zur Herausforderungen der Fundamentelethik, Peter Lang, Frankfurt-Berlin-Bern-New York-Paris, 1999., 380 str.

Pitanje moralnih normi je vjerojatno najakutniji problem moralnog života u današnjem pluralističkom svijetu. Tradicionalni je pristup moralnim normama, često izražen kao »zakon« (barem s katoličke strane), trostruk: naravni (prirodni) zakon, objavljeni zakon i ljudski zakon. Kao temelj svega je naravni zakon (»lex naturae« odnosno »ius naturae«). No taj